

Toponymica uit de kuststreek (vervolg van 1959, blz. 344)

SANDESHOVED (grondgebied waarop de stad Nieuwpoort tot stand kwam). Wij hebben hier reeds eerder deze plaatsnaam besproken. (Biekorf 1954, 102). De traditionele, voor de hand liggende, door de lokale omstandigheden opgedrongen verklaring, nl. ‘zandhoofd, zandige landtong, vooruitspringend duinland’, stuit op aanzienlijke taalkundige moeilijkheden wegens de aanwezigheid van de genitief -s: er staat niet ‘zandhoofd’, maar ‘zandshoofd’.

Het toponiem werd onlangs door Gysseling⁽¹⁾ vergeleken met andere analoge toponiemen, waarin het eerste lid geen persoonsnaam (meestal een waternaam) is en met het tweede lid door de genitief -s verbonden is: *Diksmuide* (monding van de Dijk), *Amersfoort* (in Nederl.: voorde op de *Amer*), *Deulémont* (Frankrijk: uit *Deulesmont*, monding van de *Deule*)⁽²⁾, *Merksplas* (*Merk* = *Mark*, riviernaam) e.a.⁽³⁾. Merken wij op, dat in al deze toponiemen het tweede lid niet in verbinding staat met een algemeen zelfstandig naamwoord, maar met een wel bepaalde plaatsnaam. Citeren wij Gysseling: ‘In toponymische composita is de genitief normaal bij een persoons- of diernaam als eerste lid. Het voorkomen bij waternamen wijst op personificatie (eventueel deïficatie: Seine en Marne bv. werden, blijkens inscripties, als godinnen vereerd). In *Sandeshoved* wordt de pseudopersonificatie verklaard door de betekenis van het tweede lid: een lichaamsdeel’.

Is dit beroep op ‘pseudo-personificatie’ niet wat te ver gezocht? In ieder geval kan dus de betekenis niet zijn: zandhoofd, zandig duinland.

Er doen zich o.i. twee verklaringsmogelijkheden voor. Ofwel is *Sand* een persoonsnaam: een dergelijke persoonsnaam heeft bestaan; wij hebben aan de anthroponymisten gevraagd of deze mogelijkheid in onderhavig geval in aanmerking komt, maar ze hebben niet geantwoord⁽⁴⁾. Ofwel - en gezien de lokale omstandigheden is dit de meest aannemelijke hypothese - was *Sand* een plaatsnaam, de naam van een duinland, waarvan het vooruitspringend gedeelte oorspronkelijk *Sandeshoved* genoemd werd. Later zou dan *Sandeshoved*, *Zandshoofd* de naam van het gehele *Zand* geworden zijn.

(1) M. Gysseling, Mededelingen Naamkunde, 35 (1959), 67-68.

(2) Nu nog *Dulzemonde* op de volksmond in Zuid-Westvlaanderen.

(3) Aan de lijst van Gysseling kan nog *Lexmond* (dorp aan de Lek in Nederland) toegevoegd worden.

(4) Biekorf 1954, 102.

DIKSMUIDE (Dicasmutha in 1089). De traditionele verklaring van dit toponiem, verklaring waarbij ook Gysseling⁽¹⁾ zich aansluit, luidt ‘monding van de Dik-, Dijk’, waar dan de Dijk een bepaalde in de IJzer uitmondende waterloop, wellicht de Handzamevaart, zou zijn. In Zuid-Westvlaanderen (ook te Diksmuide?) betekent dijk immers ook gracht. Wij willen deze verklaring gaarne onderschrijven, op voorwaarde dat er onderzocht wordt of zij semantisch wel aanvaardbaar is, m.a.w. of het woord dijk reeds in de 11e eeuw in het Kustland de betekenis van gegraven waterloop had. De dubbele betekenis van *opgeworpen wal* en *gracht* moet reeds zeer oud zijn, blijkens de betekenissen van verwante woorden uit andere talen: ags. *dīc*, eng. *dike*: gracht; hd. *teich*: vijver; oudn. *dik*: vijver, poel, moeras, enz. De betekenissen gracht (vijver) en dijk (wal) lopen dus van overouds dooreen. Ook het mnl. *dyc* betekende dam, gracht, poel, moeras.

Ter vergelijking de eng. plaatsnaam *Ditchheat* (*Dichesgate* in 842): ‘the gate of the dike’⁽⁵⁾. De vorm *Dichesgate* benadert ten zeerste ons *Dicasmutha* én morfologisch én semantisch: beide betekenen een opening voor een gegraven waterloop.

GREVENINGE. Voormalige zandplaten en schorren, later polder en watering op de linkeroever van het Zwin te Westkapelle, Hoeke en Sint-Anna-ter-Muiden. De polder werd ingedijkt door het opwerpen van de Greveningedijk, die boogvormig aansluit bij het oude dijkensysteem van Groot-Reigarsvliet⁽⁶⁾. Het dorp Sint-Anna-ter-Muiden (oorspronkelijk *Mude* = slijkgrond, en niet monding!) dankt zijn ontstaan aan deze dijk.

Wat betekent de naam *Greveninge*? Hij is geen alleenstaander in ons taalgebied:

- *Grevelingen* (Frans *Gravelines*): Greveninge en Graveninge in de 12e eeuw, later *Grevelingen*. Opgericht aan de *Grevelinge* of *Greveninge*.

- *Grevel* - *Greveland*: land te Lo en Nieuwkapelle, *Gravela* - *Gravelle* in 1176.

- *Grevelingen*: de tegenwoordige naam van de oude *Greveninghe*, de zeearm langs de N.O. zijde van Schouwen en Duiveland. En andere nog. Hier moge ook geweest worden op *Grevenisse*.

(1) M. Gysseling, Mededelingen Naamkunde, 35 (1959), 67-68.

(5) Eilert Ekwall, Diet. English Place-Names 139 (Oxford 1951).

(6) Zie onze ‘De oorsprong van de Vlaamsche Kustvlakte’, Knokke 1939.

Over deze naamvormen schreef Schönfeld het volgende: ‘...Maar aan de andere kant was menig water onmiddellijk eigendom van de graaf of grensde zijn bezit eraan of was het op zijn last ten behoeve van de afwatering gegraven.

Voor bovengenoemd *Gravinnesloot* nu menen wij deze oorsprong van de naam te mogen postuleren, mede met het oog op andere, klaarblijkelijk eveneens natuurlijke Zeeuwse wateren, die allen met *graven-*, *greven-* gevormd zijn, en waarvan wij dus... aannemen dat het namen zijn opgekomen in de grafelijke tijd. Het is allereerst *Greveninghe...*⁽⁷⁾.

Bij deze uitleg kunnen wij ons niet aansluiten. In de taal van het kustland is *grave* (*comes*) immers nooit *greve* geworden.

In vergelijking met de dubbelvormen *evene - eveninge*, *bredene - bredeninge* (*breninge*) ligt het voor de hand een dubbelvorm *graven* of *grevene* (voor zover wij weten niet overgeleverd) en *graveninge* of *greveninge*, afgeleid van een woord *grave* of *greve*, te postuleren.

Wat is dit *grave*, *greve*? In geen geval graaf ‘comes’, maar, evenals in *evene* (*heve* = moeras), een woord dat wijst op de gesteldheid van de bodem. Carnoy heeft hier o.i. de juiste weg gewezen⁽⁸⁾: gallo-rom. *gravo*: kiezel, uit kelt. *grava*: grint. Daaruit ofra. *grave*: kiezelsteen (thans *grève*), *gravele* thans *gravelle*), waaruit mnl. *graveel*.

Grave, *greve* zou dus betekenen: grintoever, grintstrand, grofzandig strand, en wellicht kortweg strand (zandplaat?). Met de bekende verzamelsuffixen wordt dit dan *gravene* of *grevene* en verder *graveninge* of *greveninge*.

J. DE LANGHE

Benedictijnenkloosters in West-Vlaanderen

West-Vlaanderen krijgt als eerste vlaamse provincie zijn beurt in het grote *Monasticon* van Dom Berlière. De pas verschenen eerste aflevering omvat de volgende stichtingen:

Mannen. De abdijen van Sint-Jan-op-den-Berg (Terwaan en Ieper), Oudenburg en Sint-Andries; de proosdijen van Kortrijk en Poperinge; de priorijen van Houthulst, Bredene, Koekelare, Eggewaartskapelle, Nederwaasten; het klooster (*cella*) van Torhout. - *Vrouwen*. De abdijen van Mesen, Gistel, Nonnenbossche, Merkem en Ieper (Ierse damen); de priorijen van Poperinge en Menen.

Dit standaardwerk, uitgegeven onder de leiding van Dom Nicolas Huyghebaert van de St.- Andriesabdij, wordt in een volgend nummer besproken. Voor intekening zie prospectus (bijblad) in dit nummer. - B.

(7) M. Schönfeld. Mededeling en Naamkunde 28 (1952) 12-13: Middeleeuwse Slootnamen in Nederland.

(8) A. Carnoy. Plaatsnamen met -ingem en -egem uit gewone plaatsnamen afgeleid. VM. Kon. Vl. Academie 1940, 533-34; 537-41.